

Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігі
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті

Бірінші курс студенттерінің әлеуметтік-психологиялық бейімделуіндегі мотивациялық бағыттылықтың ерекшеліктері

Орындаған: Әсетова Ж.Ә.

Ғылыми жетекші: Болтаева Ә.М.

Зерттеу жұмысының өзектілігі: Бірінші курс студенттерінің әлеуметтік-психологиялық бейімделуі — жоғары білім беру жүйесіндегі өзекті мәселелердің бірі, себебі бұл кезең студенттің жаңа ортаға, талаптарға және өмір салтына үйренуімен байланысты. Бұл тақырыпты таңдауыма жеке тәжірибем себеп болды, өйткені бірінші курс кезінде бейімделу маған қиын болып, мотивацияның маңыздылығын түсіндім. Жалпы, бұл — әрбір студенттің басынан өтетін кезең және оны сәтті еңсеру олардың оқуына тікелей әсер етеді. Тиімді бейімделген студенттерде оқу мотивациясы жоғары болып, олар өз мамандығын терең меңгеруге ұмтылады, ал бейімделе алмаған студенттерде тек диплом алуға бағытталған төмен мотивация қалыптасып, кәсіби дамуы шектеледі. Сонымен қатар, жаратылыстану және гуманитарлық бағыттағы студенттердің бейімделу ерекшеліктерін салыстыру олардың мотивациялық айырмашылықтарын анықтауға және қай бағыттың бейімделуге икемдірек екенін түсінуге мүмкіндік береді, бұл зерттеудің өзектілігін арттырады.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы: Зерттеу нәтижелері бірінші курс студенттерінің әлеуметтік-психологиялық бейімделуін тиімді ұйымдастыруда практикалық мәнге ие. Алынған қорытындыларды жоғары оқу орындарында кураторлар мен эдвайзерлер оқу-тәрбие үдерісінде қолдана алады. Атап айтқанда, студенттердің мотивациялық бағыттылығын арттыру және бейімделуін жеңілдету мақсатында психологиялық тренингтер, бейімдеу бағдарламалары және түрлі ұйымдастырушылық іс-шаралар өткізуге мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде студенттердің оқу процесіне тез бейімделуіне, қызығушылығының артуына және тұлғалық-кәсіби дамуына оң әсерін тигізеді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы: Зерттеудің теориялық маңыздылығы бірінші курс студенттерінің әлеуметтік-психологиялық бейімделуі мен мотивациялық бағыттылығын ғылыми тұрғыда түсіндіруге бағытталған. «Бейімделу» ұғымы тірі ағзаның қоршаған ортамен өзара әрекеттесу нәтижесінде өмір сүруге және іс-әрекетке икемделуі ретінде қарастырылады (В.Г. Крысько). Бұл мәселе Л.С. Выготский еңбектерінде тұлғаның дамуы мен әлеуметтік ортаның өзара байланысы арқылы, С.Л. Рубинштейн тұлға мен іс-әрекет бірлігі тұрғысынан, ал А. Маслоу қажеттіліктер иерархиясы арқылы бейімделу мен мотивацияның өзара байланысын түсіндіреді. Осы ғалымдардың тұжырымдары зерттеу мәселесінің ғылыми негізін айқындауға мүмкіндік береді.

Мақсаты

бірінші курс студенттерінің жоғары оқу орнына әлеуметтік-психологиялық бейімделуіндегі мотивациялық бағыттылықтың рөлін эмпирикалық тұрғыдан зерттеу.

Міндеттері

1. бірінші курс студенттерінің әлеуметтік-психологиялық бейімделу мәселесіне қатысты психологиялық әдебиеттерді теориялық тұрғыдан талдау;
2. бірінші курс студенттерінің оқу мотивациясының бағыттылығын анықтау;
3. студенттердің әлеуметтік-психологиялық бейімделу деңгейін зерттеу;
4. мотивациялық бағыттылық пен әлеуметтік-психологиялық бейімделу көрсеткіштері арасындағы өзара байланысты анықтау;
5. алынған зерттеу нәтижелері негізінде практикалық ұсыныстар әзірлеу.

Нысаны

Бірінші курс студенттері

Пәні

бірінші курс студенттерінің әлеуметтік-психологиялық бейімделуіндегі мотивациялық бағыттылықтың психологиялық ерекшеліктері.

Зерттеудің болжамы: бірінші курс студенттерінің оқу мотивациясының ішкі бағыттылығы жоғары болған сайын, олардың жоғары оқу орнына әлеуметтік-психологиялық бейімделу деңгейі де жоғары болады.

Зерттеу әдістемелер:

1. К. Роджерс пен Р.Даймондтың әлеуметтік-психологиялық бейімделуді диагностикалау әдістемесі
2. А.А. Реан мен В.А. Якунин, Н.Ц. Бадмаева модификациясы бойынша оқу мотивациясын анықтау әдістемесі
3. Т.Д. Дубовицкая, А.В. Крыловтың университеттегі студенттердің бейімделуі әдістемесі.

**Зерттелушілер
сипатамасы**

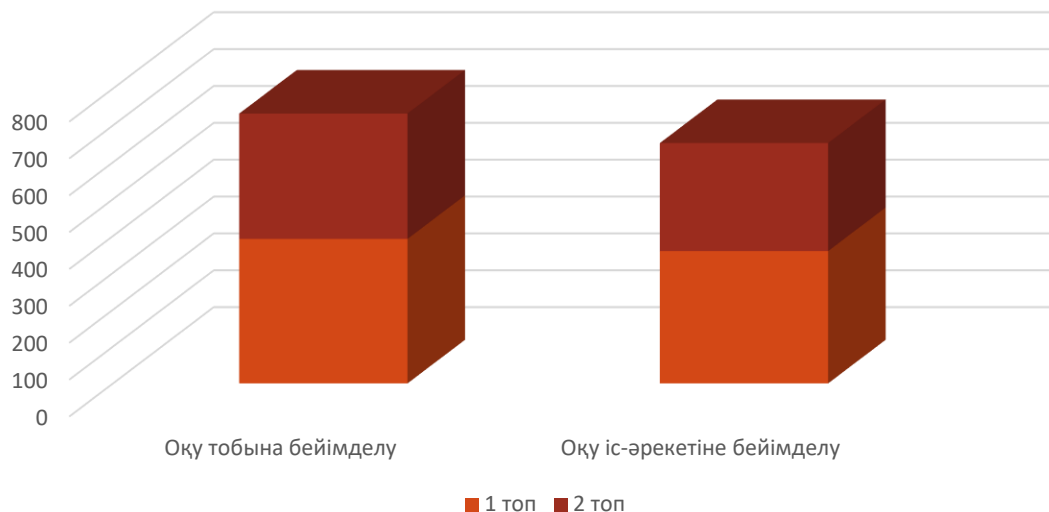
Зерттеуге ЖОО бірінші курс студенттері қатысты. 17-19 жас аралығындағы және гуманитария және жаратылыстану бағытындағы студенттер қатысты.

Эмпирикалық бөлім

Зерттеу барысы. Зерттеу барысында бірінші курс студенттеріне ретімен үш әдістеме бойынша зерттеу жүргіздім. Зерттеу жұмысына жалпы 60 студент қатысты. Оның 30 студенті гуманитарлық бағытта, қалған 30 студенті жаратылыстану бағытында. Әдістемелер онлайн түрде (қағаз нұсқасы) ұсынылды. Респонденттер әдістемелерді жеке-дара орындады.

Төменде Университеттегі студенттердің бейімделуі әдістемесі (Т.Д. Дубовицкая, А.В. Крылов) бойынша нәтижелер:

Дубовицкая Крылов әдістемесі бойынша тест нәтижелері

Бұл сызбада: Оқу тобына бейімделу: 1 топ 392 ұпаймен екінші топтан (340) жоғары көрсеткішке ие. Бұл 1 топ студенттері оқу тобының құрылымына, ортаға және топтағы қарым-қатынасқа жақсы бейімделгенін көрсетеді. 2 топта бейімделу деңгейі төмен, яғни олар топтағы ортаға сәл аз интеграцияланған.

Оқу іс-әрекетіне бейімделу: 1 топтағы көрсеткіш 359, 2 топтағы көрсеткіш 293. Бұл көрсеткіш оқу процесіне (тапсырмаларды орындау, сабаққа қатысу, оқу мотивациясы) бейімделуді көрсетеді. 1 топ студенттері оқу іс-әрекетіне белсенді қатысуда, ал 2 топта бұл деңгей әлдеқайда төмен.

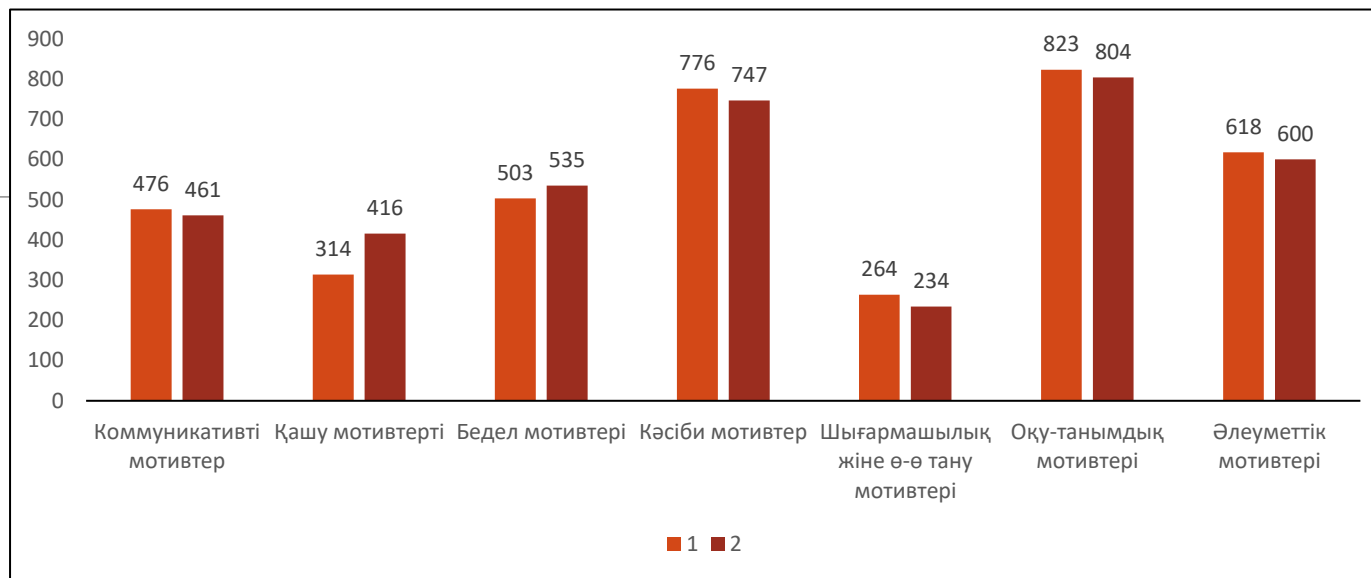
Бірінші топ барлық екі көрсеткіш бойынша да басым. Екінші топқа педагогикалық қолдау, мотивациялық іс-шаралар немесе топқа интеграциялану бағдарламалары қажет болуы мүмкін.

Әлеуметтік-психологиялық бейімделуді диагностикалау әдістемесі (К. Роджерс пен Р.Даймонд) нәтижелері:

Жоғарыдағы сурет бойынша гуманитарлық және жаратылыстану топтары арасындағы айырмашылықтарды көрнекі түрде талдау мақсатында барлық зерттелген көрсеткіштер бойынша орташа мәндердің бағандық диаграммасы құрылды. Диаграмманы талдау нәтижелері көрсеткендей, зерттелген көрсеткіштердің басым көпшілігі бойынша гуманитарлық және жаратылыстану топтары арасында айқын айырмашылықтар байқалмайды. Бұл топтардың негізгі параметрлер бойынша бір-біріне жақын екенін және көрсеткіштердің шамалас деңгейде екенін білдіреді. Сонымен қатар, жекелеген шкалалар бойынша (бейімделу, жалғандық, ө.ө қабылдау, эмоционалды жайлылық, ішкі бақылау) гуманитарлық топта орташа мәндердің біршама жоғары екені байқалады. Ал бейімделмеу, ө.ө қабылдамау, эмоционалды ыңғайсыздық және проблемалардан аулақ болу көрсеткіштері бойынша салыстырмалы түрде жоғары мәндер жаратылыстану тобында тіркелген. Яғни, бұл жерде зерттелген топтар арасында айқын әрі тұрақты айырмашылықтар анықталмаған.

Оқу мотивациясын анықтау әдістемесінің нәтижелері
(А.А. Реан мен В.А. Якунин, Н.Ц. Бадмаева модификациясы бойынша)

Жоғарыда көрсетілген гистограмма бойынша екі топ студенттерінің мотивациялық бағыттары салыстырылды. Нәтижелер бойынша: **Коммуникативті мотивтер:** 1 топта 476 ұпай, 2 топта 461 ұпай. Бұл топаралық айырмашылық 1 топтың коммуникациялық іс-әрекетке белсендірек бейім екенін көрсетеді. **Қашу мотивтері:** 1 топта 314, 2 топта 416. Бұл көрсеткіш бойынша 2 топ студенттері қиындықтардан немесе жауапкершіліктен қашуға бейім. **Бедел мотивтері:** 1 топта 503, 2 топта 535. 2 топ студенттері әлеуметтік мәртебе мен беделге көбірек мән береді. **Кәсіби мотивтер:** 1 топ 776 ұпаймен, 2 топ 747 ұпай. Кәсіби дамуға бағытталған мотивация 1 топта сәл жоғары, бұл студенттердің болашақ мамандыққа қызығушылығының жоғары екенін көрсетеді. **Шығармашылық және өзін-өзі тану мотивтері:** 1 топ 264, 2 топ 234. 1 топ шығармашылық және өзін-өзі тануға белсендірек бағытталған. **Оқу-танымдық мотивтер:** 1 топ 823, 2 топ 804. Екі топта да оқу мен танымдық қызығушылық жоғары, алайда 1 топта сәл басым. **Әлеуметтік мотивтері:** 1 топ 618, 2 топ 600. Әлеуметтік өзара әрекетке мотивация екі топта да жоғары, бірақ 1 топ сәл алда.

Зерттеу болжамын дәлелдеу, сапалық талдау.

1. Әлеуметтік-психологиялық бейімделуді диагностикалау әдістемесі (К. Роджерс пен Р.Даймонд) мен оқу мотивациясын анықтау әдістемесі бойынша (А.А. Реан мен В.А. Якунин, Н.Ц. Бадмаева) байланысын дәлелдеу үшін Пирсон корреляциясын өткіздік. Төменде нәтижелері көрсетілді және толығымен сипатталды.

	Бейімделу	Бейімделмеу	Жалғандық	Шындық	Ө.ө қабылдау	Ө.ө қабылдамау	Басқаларды қабылдау	Басқаларды қабылдамау	Эмоционалды жайлылық	Эмоционалды ыңғайсыздық	Ішкі бақылау	Сыртқы бақылау	Үстемдік (басқару)	Мәлімдем	Проблемалардан аулақ болу
Коммуникативті мотивтері	,225	-,256	,078	,156	,281*	-,356**	,436**	-,165	,126	-,164	,323*	-,157	,274*	-,029	-,173
Қашу мотивтері	-,013	,261*	,054	-,078	,004	,230	,138	,119	-,110	,217	,127	,114	,014	,253	,211
Бедел мотивтері	,050	,007	,180	,056	,174	-,050	,119	-,137	-,033	-,057	,344*	,035	,202	,098	,073
Кәсіби мотивтері	,013	-,226	-,014	,190	,243	-,129	,060	-,239	,079	-,194	,281*	-,107	,131	-,166	-,059
Шығармашылық және өзін-өзі жүзеге асыру мотивтері	,328*	-,060	-,067	,138	,154	-,075	-,083	,033	,134	-,098	,093	,093	,174	,088	,003
Оқу-танымдық мотивтері	,258	-,102	-,005	,133	,322*	-,179	,307*	-,166	,156	-,105	,309*	-,015	,244	,011	,031
Әлеуметтік мотивтері	,194	-,114	,049	,043	,242	-,151	,101	-,241	,144	-,193	,216	,072	,432**	,155	,197

Университеттегі студенттердің бейімделуі әдістемесі (Т.Д. Дубовицкая, А.В. Крылов) мен әлеуметтік-психологиялық бейімделуді диагностикалау әдістемесі (К. Роджерс пен Р.Даймонд) бойынша байланысын дәлелдеу үшін Пирсон корреляциясын өткіздік. Төменде нәтижелері көрсетілді.

	Бейімделу	Бейімделмеу	Жалғандық	Шындық	Ө.ө қабылдау	Ө.ө қабылдамау	Басқаларды қабылдау	Басқаларды қабылдамау	Эмоционалды жайлылық	Эмоционалды ыңғайсыздық	Ішкі бақылау	Сыртқы бақылау	Үстемдік	Мәлімдеме	Проблемалардан аулақ болу
Оқу тобына бейімделу	,095	-,624**	-,175	,210	,273*	-,470**	,253	-,524**	,231	-,613**	,078	-,460**	,243	-,265*	-,373**
Оқу іс-әрекетінде бейімделу	,077	-,332*	,027	,012	,004	-,246	,196	-,480**	,168	-,350**	,305*	-,195	,186	-,110	-,111

Оқу мотивациясын анықтау әдістемесі (А.А. Реан мен В.А. Якунин, Н.Ц. Бадмаева модификациясы бойынша) мен университеттегі студенттердің бейімделуі әдістемесі (Т.Д. Дубовицкая, А.В. Крылов) бойынша байланысын дәлелдеу үшін Пирсон корреляциясын өткіздік. Төменде нәтижелері көрсетілді.

	Коммуникативті мотивтері	Қашу мотивтер	Бедел мотивтер	Кәсіби мотивтер	Шығармашылық және ө.ө жүзеге асыру мотивтері	Оқу- танымдық мотивтер	Әлеуметтік мотивтер
Оқу тобына бейімделу	,323*	-,147	,036	,303*	,114	,310*	,307*
Оқу іс- әрекетіне бейімделу	,186	-,138	,012	,083	-,095	,193	,166

Зерттеу нәтижелері бойынша гуманитарлық бағыттағы студенттердің әлеуметтік-психологиялық бейімделу деңгейі жаратылыстану бағытындағы студенттерге қарағанда анағұрлым жоғары екендігі анықталды. Бұл айырмашылық ең алдымен гуманитарлық студенттердің коммуникативтік белсенділігінің жоғары болуымен, тұлғааралық қарым-қатынасқа ашықтығымен және әлеуметтік мотивтердің басымдығымен түсіндіріледі. Аталған факторлар олардың жаңа әлеуметтік ортаға тез кірігуіне, академиялық топ ішінде өз орнын табуына және оқу процесіне жеңіл бейімделуіне ықпал етеді.

Ал жаратылыстану бағытындағы студенттерде оқу-танымдық және кәсіби мотивтердің басымдығы байқалғанымен, олардың әлеуметтік өзара әрекеттесу деңгейінің салыстырмалы түрде төмендігі бейімделу үдерісін белгілі бір дәрежеде қиындататыны анықталды. Бұл топтағы студенттер көбінесе оқу тапсырмаларына шоғырланып, әлеуметтік байланыстарды қалыптастыруға аз көңіл бөледі, нәтижесінде олардың жалпы бейімделу көрсеткіштері төмендеу деңгейде қалыптасады.

Қорыта келгенде, біз жоғарыда беріп кеткен міндет болжамдарымыздың орындалып дәлелденгенін байқаймыз. Яғни, 1. бірінші курс студенттерінің әлеуметтік-психологиялық бейімделу мәселесіне қатысты психологиялық әдебиеттерді теориялық тұрғыдан талдадым; 2. бірінші курс студенттерінің оқу мотивациясының бағыттылығын анықтадым; 3. студенттердің әлеуметтік-психологиялық бейімделу деңгейін зерттедім; 4. мотивациялық бағыттылық пен әлеуметтік-психологиялық бейімделу көрсеткіштері арасындағы өзара байланысты анықтадым; 5. алынған зерттеу нәтижелері негізінде практикалық ұсыныстар әзірледім.

Бірінші курс студенттерінің оқу мотивациясының ішкі бағыттылығы жоғары болған сайын, олардың жоғары оқу орнына әлеуметтік-психологиялық бейімделу деңгейі де жоғары болады деген болжамымды дәлелдеп шықтым.

Бірінші курс студенттерінің бейімделуіндегі мотивациялық ерекшеліктерді ескере отырып, жоғары оқу орындарында олардың оқу және әлеуметтік ортаға тиімді бейімделуін қамтамасыз ету үшін келесі шаралар ұсынылады:

1. Кешенді психологиялық бағдарламалар мен мотивациялық тренингтер өткізу – студенттердің жаңа ортаға үйренуін жеңілдетіп, оқу мотивациясын арттыруға бағытталған. Бағдарлама құрамына топтық жұмыстар, эмоциялық қолдау және бейімделу тренингтері енгізіледі.
2. Менторлық жүйе арқылы қолдау көрсету – жоғары курс студенттері мен оқытушылардың жеке немесе топтық кеңестері арқылы бірінші курс студенттері оқу процесіне тезірек бейімделіп, әлеуметтік байланыстарын нығайтады.
3. Оқу процесінде интерактивті әдістерді қолдану – дискуссиялар, жобалық жұмыстар, кейс-стади сияқты әдістер студенттердің оқу-танымдық мотивтерін арттырып, белсенді қатысуын қамтамасыз етеді.
4. Студенттердің әлеуметтік байланыстарын дамыту – кураторлық сағаттар, тимбилдинг іс-шаралары, студенттік клубтар мен ұйымдарға қатысу арқылы жаңа ортада достық және қолдау желісін қалыптастыруға ықпал етеді.
5. Өзін-өзі дамыту дағдыларын қалыптастыру – уақытты басқару, мақсат қою және өзін-өзі реттеу сияқты дағдылар арқылы студенттер өз оқу процесін тиімді ұйымдастыра алады және ішкі мотивациясы күшейеді. Осы шаралар бірлесіп бірінші курс студенттерінің бейімделуін жеңілдетіп, мотивациялық бағыттылығын қалыптастырып, олардың оқу үлгерімі мен кәсіби және тұлғалық дамуына оң әсерін тигізеді.

Назарларыңызға рахмет!

